తర్కామృత ప్రారంభః

శ్రీరామాయ నమః ॥ ప్రత్యగ్భాగనిఖిలార్చితాద్రిదళసందోహాః సదాభీష్టదాః స్వజ్ఞానప్రకాశమాయయా యత్ప్రవణా వృత్తిః సమస్తాద్ధతుః శ్రీవిష్ణోశ్చరణాం-
బుజం భవభయధ్వంసైకబీజం పరం వాక్పుష్పైర్వినిధాయ తన్నిరుపమం తర్కామృతం తన్యతే ॥ ౧ ॥ అథ శ్రుతిః శ్రూయతే ఆత్మా వారే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో
మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇతి అస్యార్థః ముముక్షుణా ఆత్మా ద్రష్టవ్యః ముముక్షోరాత్మదర్శనమిష్టసాధనమితి యావత్ ఆత్మదర్శనోపాయః
౧ కే ఇత్యాహ శ్రోతవ్య ఇత్యాది తేనార్థక్రమేణ పాఠక్రమస్య బాధో భవతి అగ్నిహోత్రం జుహోతి యవాగూం పచతీత్యాదివత్ తథా చ శ్రవణమనననిదిధ్యాస-
నాని తత్త్వజ్ఞానజనకానీత్యుక్తం భవతి అత్ర శ్రుతితః కృతాత్మశ్రవణస్య మననే అధికారః మననం చాత్మన ఇతరభిన్నత్వేనానుమానం తచ్చ ఖిదప్రతి-
యోగీతరజ్ఞానసాధ్యం తథా చ ఇతరే ఏవ కే ఇతి తదర్థం పదార్థనిరూపణం సంక్షేపతః సామాన్యతః పదార్థో ద్వివిధః భావోऽభావశ్చ భావః షడ్విధః
ద్రవ్యగుణకర్మసామాన్యవిశేషసమవాయభేదాత్ తత్ర ద్రవ్యత్వగుణత్వకర్మత్వాని జాతయః సామాన్యత్వాదీని ఉపాధయః ద్రవ్యాణి నవ
పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశకాలదిగాత్మమనాంసి ఆకాశత్వకాలత్వదిక్త్వాన్యుపాధయః అన్యాని జాతయః తత్ర రూపరసగంధస్పర్శసంఖ్యాప-
రిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వగురుత్వద్రవత్వసంస్కారాశ్చతుర్దశగుణాః పృథివ్యాం తత్రైవ గంధం వినా స్నేహేన సహ యోజ్య
చతుర్దశగుణా జలస్య రూపస్పర్శసంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వద్రవత్వసంస్కారా ఏకాదశగుణాస్తేజసః స్పర్శసంఖ్యా-
పరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వసంస్కారా నవగుణా వాయోః శబ్దసంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగాః షడ్గుణా ఆకాశ-
స్య సంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగాః పంచగుణాః కాలదిశోః సంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగబుద్ధిసుఖదుఃఖేచ్ఛా-
ద్వేషప్రయత్నధర్మాధర్మసంస్కారాశ్చతుర్దశగుణా ఆత్మనః సంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వసంస్కారా అష్టౌ మనసః

జ్ఞానేచ్ఛాకృతిసంఖ్యాదిపంచకమిత్యష్టౌగుణా ఈశ్వరస్య తథా చ వాయోర్నవైకాదశ తేజసో గుణా జలక్షితిప్రాణభృతాం చతుర్దశ దిక్కాలయోః పంచ షడేవచాం
బరే మహేశ్వరేష్టౌ మనసస్తథైవ ౧ తత్ర పృథివీజలతేజోవాయవో ద్వివిధాః పరమాణవః సావయవాశ్చ ఆకాశకాలాత్మదిశో విభురూపాః మ
నః పరమాణురూపం తత్ర సావయవా అనిత్యా ఇతరాణి నిత్యాని సావయవా అపి త్రివిధాః శరీరేంద్రియవిషయభేదాత్ మనుష్యాణాం శరీరం పార్థివం
జలీయం శరీరం వరుణలోకే ప్రసిద్ధం తైజసం శరీరమాదిత్యలోకే వాయవీయం శరీరం వాయులోకే ఘ్రాణేంద్రియం పార్థివం రసనేంద్రియం జ
లీయం చక్షురింద్రియం తైజసం త్వగింద్రియం వాయవీయం శ్రోత్రేంద్రియం కర్ణశష్కుల్యవచ్ఛిన్నాకాశప్రదేశః ఏతాని పంచ బాహ్యేంద్రియా
ణి మనోంతరింద్రియం తేన షడింద్రియాణి విషయాశ్శబ్దాదిరూపేణ ప్రసిద్ధాః ఆత్మా ద్వివిధః జీవాత్మా పరమాత్మా చ తత్ర జీవాత్మానః
ప్రతిశరీరం భిన్నా బంధమోక్షయోగ్యాః పరమాత్మా ఈశ్వరః అథ ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షద్రవ్యాణి పరమాణుద్వ్యణుకే అప్రత్యక్షే ఉద్భూతరూ
పవత్త్వం యత్ర తాని పృథివీజలతేజాంసి ప్రత్యక్షాణి ఆత్మాప్రత్యక్షః వాయ్వాకాశకాలదిఙ్మనాంసి అప్రత్యక్షాణి బహిరింద్రియప్రత్య
క్షే ప్రతి మహత్త్వసత్త్వోద్భూతరూపవత్త్వం ప్రయోజకం అథ ద్రవ్యోత్పత్తిప్రక్రియా తత్రోత్పత్తిః కారణైవ తాం అనన్యథాసిద్ధనియతపూ
ర్వవృత్తి కారణం తత్త్వం కారణత్వం త్రివిధాని కారణాని సమవాయికారణాసమవాయికారణనిమిత్తకారణాని యత్సమవేతం కార్యము
త్పద్యతే తత్సమవాయికారణం యథా పరమాణుర్ద్వ్యణుకస్య కపాలం ఘటస్య సమవాయికారణే సంబంధం కారణమసమవాయికారణం య
థా పరమాణుద్వయసంయోగో ద్వ్యణుకస్య కపాలరూపం ఘటరూపస్య ఏతదుభయభిన్నం కారణం నిమిత్తం యథా ద్వ్యణుకే ఈశ్వరః ఘ
టే దండః ఏతత్కారణత్రయం భావకార్యమాత్రస్య తత్ర సమవాయికారణం సర్వత్ర ద్రవ్యమేవ అసమవాయికారణం ద్రవ్యే గుణో గుణే గుణః

౨ సమవాయంతు స్వాశ్ర అసమవాయంతు స్వగతశక్త్యా

కర్మణ ఏవ కార్యమాత్రం ప్రతి సాధారణకారణాని ఈశ్వరస్తజ్జ్ఞానేచ్ఛాకృతయః ప్రాగభావకాలదిగదృష్టాని తత్ర పరమాణుద్వయసంయోగాద్ద్వ్యణుకముత్ప
ద్యతే సంయుక్తద్వ్యణుకత్రయాత్త్రసరేణుః ఏవం చతురణుకాదిక్రమేణ కపాలాంతః కపాలద్వయసంయోగేన ఘటో జాయతే ఘటస్య తావయవీ అథ ద్రవ్య
ప్రమాణాం కథ్యతే ప్రత్యక్షం ద్రవ్యే ప్రత్యక్షమేవ ప్రమాణం అతీంద్రియే త్వనుమానం తత్పక్షహేతుసాధ్యదృష్టాంతజ్ఞానసాధ్యం విశేషావత్త్వేతి పరమా
ణుద్వ్యణుకానుమానం యథా త్రసరేణుః సావయవద్రవ్యారబ్ధో బహిరింద్రియవేద్యద్రవ్యత్వాత్ బహిరింద్రియవేద్యద్రవ్యం తత్ సావయవద్రవ్యార
బ్ధం యథా ఘటః అత్ర త్రసరేణుః పక్షః సావయవద్రవ్యారబ్ధత్వం సాధ్యం బహిరింద్రియవేద్యద్రవ్యత్వాదితి హేతుః ఘటో దృష్టాంతః అనేన ద్వ్య
ణుకం పరమాణుశ్చ సిద్ధ్యతి ఆకాశవాయ్వోః శబ్దేన స్పర్శేన చానుమేయత్వే శబ్దో ద్రవ్యాశ్రితో గుణత్వాత్ యథా ఘటరూపం అన్యద్రవ్యాంతరబాధా
త్ శబ్దాశ్రయత్వేనాకాశం సిద్ధ్యతి పృథివ్యాదిత్రయావృత్తిరయం స్పర్శో ద్రవ్యాశ్రితో గుణత్వాత్ ఇత్యనుమానేన ద్రవ్యాంతరబాధాత్ స్పర్శాశ్రయ
త్వేన వాయుః సిద్ధ్యతి కాలే ప్రమాణం యథా పరత్వాపరత్వే ద్విధే కాలికే దైశికే చ పరత్వోత్పత్తిః బహుతరరవిసూర్యపరిస్పందక్రియా
విశిష్టశరీరజ్ఞానాత్ అపరత్వోత్పత్తిః స్వల్పతరరవిక్రియావిశిష్టశరీరజ్ఞానాత్ తత్పరత్వం జ్యేష్ఠత్వం అపరత్వం కనిష్ఠత్వం తదనుమా
నం యథా పరత్వజనకం బహుతరరవిక్రియావిశిష్టజ్ఞానమిదం పరంపరాసంబంధఘటకసాపేక్షం సాక్షాత్సంబంధాభావే సతి విశిష్టజ్ఞా
నత్వాత్ లోహితస్ఫటిక ఇతి ప్రత్యయవత్ పరంపరాసంబంధశ్చ రవిక్రియాయాః స్వసమవాయిసంయుక్తసంయోగః తేన సంబంధఘ
టకతయా కాలః సిద్ధ్యతి నను కాలస్య భూతభవిష్యద్వర్తమానభేదేన బహుత్వాత్ కథమేకత్వమితి చేన్న ఉపాధిభేదేన భేదప్రత్యయాత్ కాలోపా
ధయోః రవిక్రియాదిరూపాభిన్నా ఏవ దైశికే పరత్వాపరత్వాభ్యాం దిశః సిద్ధిః తత్ర దూరత్వసమీపత్వే అవధిసాపేక్షబహుతరసంయోగవిశిష్టజ్ఞా

అత్రీంమ్యృత నన్విదం పరత్వజనకం పరంపరాసంబంధఘటకసాపేక్షమిత్యాదిపూర్వవత్ తేన చ దిశః సిద్ధిః నహ్యాకాశమేవసంబంధఘటకమాస్తామితి వాచ్యం తస్యశబ్దా
శ్రయత్వేనైవ ధర్మిగ్రాహకప్రమాణసిద్ధత్వాన్నశ్వరవిక్రియాద్యుపనాయకత్వసంభవః అహంసుఖీత్యాదిప్రత్యక్షమాత్మనిప్రమాణం ఈశ్వరేచానుమానం
యథాక్షితిః సకర్తృకా కార్యత్వాద్ఘటవత్ తేనేశ్వరస్య తత్ క్షిత్యజ్ఞానేచ్ఛాకృతీనాం తత్తత్సర్వజ్ఞస్య సిద్ధిః మనసి ప్రమాణం తద్యథా సుఖాదిప్రత్యక్షం
ఇంద్రియజన్యం జన్యప్రత్యక్షత్వాద్ఘటప్రత్యక్షవత్ తథా చేంద్రియాంతరబాధే మనసః సిద్ధిః అథ ద్రవ్యనాశప్రక్రియా ద్రవ్యనాశో ద్వివిధః క్వచి
దసమవాయికారణనాశాత్ క్వచిత్తు అసమవాయికారణనాశాచ్చ తత్రాద్యో యథా పరమాణుద్వయసంయోగనాశాత్ ద్వ్యణుకనాశః ద్వితీయో యథా
కపాలనాశాద్ఘటనాశః ఘటనాశ ఉభయతః సంభవతి ఆకాశకాలదిగాత్మపరమాణవో వృత్తయః సమవాయశ్చ పృథివ్యాదిపంచానాం భూత
త్వం పృథివీజలతేజోవాయుమనసాం క్రియావత్త్వమూర్తత్వే పృథివీజలతేజోవాయవో ద్రవ్యసమవాయికారణాని కాలస్య కాలికసంబంధేన
సర్వాధికరణత్వం దిశో దైశికసంబంధేన సర్వాధికరణత్వం అథ గుణాః కథ్యంతే రూపరసగంధస్పర్శసంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవి
భాగపరత్వాపరత్వబుద్ధిసుఖదుఃఖేచ్ఛాద్వేషప్రయత్నగురుత్వద్రవత్వస్నేహసంస్కారధర్మాధర్మశబ్దాశ్చతుర్వింశతిగుణాః అత్ర రూపత్వా
దీని సర్వాణ్యేవ జాతయః రూపం పృథివ్యాదిత్రయవృత్తి తచ్చ శుక్లనీలరక్తపీతచిత్రాదిభేదేన బహువిధం పృథివీవృత్తి స్వచ్ఛశుక్లరూపం జ
లవృత్తి శుక్లభాస్వరరూపం తేజోవృత్తిః రసః పృథివీజలవృత్తిః తత్ర మధురలవణకటుకషాయతిక్తామ్లాః షడ్విధా రసాః పృథివ్యాం
జలే మధుర ఏవ రసః గంధో ద్వివిధః సురభిరసురభిశ్చ పృథివీమాత్రవృత్తిః స్పర్శః పృథివ్యాదిచతుష్టయవృత్తిః స త్రివిధః అనుష్ణాశీతః శీ
తశ్చోష్ణశ్చ అనుష్ణాశీతః స్పర్శో వాయుపృథివ్యోః జలే శీతః తేజస్యుష్ణః సంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగా నవద్రవ్యవృత్తయః పరత్వాపరత్వే

పృథివీజలతెజోవాయుమనోవృత్తిః బుద్ధిసుఖదుఃఖెఛాద్వెషకృతిభావనాధర్మాధర్మాః ఆత్మవృత్తయః గురుత్వంపృథివీజలవృత్తి ద్రవత్వంపృథివీజ
లతెజోవృత్తి తద్ద్వివిధం నైమిత్తికంసాంసిద్ధికంచ ఆద్యంపృథివీతెజసోః ద్వితీయంజలె స్నెహోజలమాత్రవృత్తిః సంస్కారః పృథివీజలతెజోవాయ్వా
త్మమనోవృత్తిః సచత్రివిధః వెగొభావనాస్థితిస్థాపకశ్చ తత్రవెగః పృథివ్యాది చతుష్టమనోవృత్తిః ద్వితీయ ఆత్మవృత్తిః - తృతీయః పృథివ్యాది
చతుష్టయవృత్తిః శబ్దోద్వివిధః వర్ణాత్మకోధ్వన్యాత్మకశ్చ ఆకాశమాత్రవృత్తిః రూపరసగంధస్పర్శస్నెహసాంసిద్ధికద్రవత్వశబ్దబుద్ధిసుఖదుః
ఖెఛాద్వెషప్రయత్నధర్మాధర్మభావనావిశెషగుణాః తథాచోక్తం రూపంగంధోరసఃస్పర్శస్నెహాఃసాంసిద్ధికోద్రవః బుద్ధ్యాదిభావనాంత
శ్శబ్దావైశెషికాగుణాః ౧ సంఖ్యాపరిమాణపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వగురుత్వనైమిత్తికద్రవత్వవెగస్థితిస్థాపకాఃసామాన్య
గుణాః అథనిత్యగుణాః జలతెజోవాయుపరమాణూనాంవిశెషగుణాః పరమాణువృత్తిగురుత్వంస్థితిస్థాపకశ్చ విభూనాంపరమాణూ
నాంచైకత్వపరిమాణపృథక్త్వాని ఈశ్వరెఛాజ్ఞానకృతయశ్చనిత్యగుణాః అథానిత్యగుణాః గురుత్వధర్మాధర్మ భావనాస్థితిస్థా
పకాఃపరమాణుద్వ్యణుకవృత్తిగుణాః అతీంద్రియవృత్తిసామాన్యం త్రసరెణౌరూపంవిహాయాన్యెగుణా అతీంద్రియాః రూపర
సగంధస్పర్శస్నెహాప్రత్యక్షెమహావృత్తిత్వెసత్యుద్భూతత్వంత్రుయోజకం సామాన్యగుణప్రత్యక్షె ఆశ్రయప్రత్యక్షం బుద్ధిప్ర
త్యక్షెస్వవృత్తివిశిష్టజ్ఞానత్వంసుఖాదిప్రత్యక్షెస్వవృత్తిసుఖత్వాదికమెవ అంత్యాద్యశబ్దౌవిహాయసర్వెఃశబ్దాఃప్రత్యక్షాః అథ
గుణోత్పత్తిప్రక్రియా అవయవవృత్తివిశెషగుణా అవయవినిస్వసమానజాతీయగుణానారభంతె పృథివీవిశెషగుణాఃపాకజాః తెద్వి
విధాః పాకప్రయోజ్యాః పాకజన్యాశ్చ కారణగుణప్రక్రమజన్యాః అగ్నిసంయోగజన్యాద్వితీయాః శ్యామఘటస్యాగ్నిసంయోగెనశ్యామసర్వా

సంస్కృత ఘటనాశానంతరం ఘటే రక్తం రూపముత్పద్యతే ఇతి నైయాయికమతం అగ్నిసంయోగేన పరమాణుషు పాకేన తత్ర పరమాణౌ రక్తం రూపముత్పద్యతే పున
ఘటోత్పత్తౌ సత్యాం కారణగుణప్రక్రమేణ ఘటే రక్తం రూపముత్పద్యతే ఇతి వైశేషికమతం కపాలం నీలమేకమేకం పీతం యది తదా ఘటే చిత్రరూపము
త్పద్యతే రసాదావేవం సతి అవయవిని రసస్య భూయస్త్వేఽపి చిత్రరసాద్యస్వీకారాత్ గురుత్వస్థితిస్థాపకయోః కారణగుణప్రక్రమజన్యత్వాద్ద్విత్వాదయో
౮ ఽపేక్షాబుద్ధిజన్యాః పరిమాణం చతుర్విధం అణుమహద్ధ్రస్వం దీర్ఘం చ కారణగుణప్రక్రమజన్యం స్వాశ్రయావయవబహుత్వజన్యం యథా త్రసరేణూనా
మవయవానాం శిథిలసంయోగః ప్రచయోఽపి తజ్జనకః యథా తూలపరిమాణం పృథక్త్వం కారణగుణప్రక్రమజన్యం నను తత్ర కిం ప్రమా
ణం ఘటాత్పటః పృథగితి ప్రత్యక్షం తస్యాన్యోన్యాభావవిషయకత్వాదితి చేన్న అన్యోన్యాభావప్రతీతేరనుయోగిప్రతియోగినోః సమానవిభ
క్తికత్వనియమాత్ యథా ఘటో న పట ఇత్యన్యోన్యాభావస్య పృథక్త్వరూపత్వే ఘటాత్పటోఽన్య ఇత్యపి ప్రయోగాపత్తేః న చైవం ఘటాదన్యః ప
ట ఇత్యత్ర తథాన్యోన్యాభావప్రతీతిర్వాచ్యం అన్యత్వస్యాపి పృథక్త్వరూపత్వాత్ సంయోగస్త్రివిధః అన్యతరకర్మజః ఉభయకర్మజః
సంయోగజశ్చ ఆద్యో యథా మనః కర్మణాఽఽత్మమనసోః సంయోగః ద్వితీయో యథా మేషయోః కర్మణా తయోః సంయోగః తృతీయో య
థా కారణాకారణసంయోగాత్కాయపుస్తకసంయోగః హస్తతరుసంయోగాత్కాయతరుసంయోగః విభాగస్త్రివిధః అన్యతరకర్మజః
ఉభయకర్మజః విభాగజశ్చ ఆద్యో యథా మనః కర్మణా ఆత్మమనసోర్విభాగః ద్వితీయో యథా మేషయోః కర్మణా తయోర్విభాగః విభాగజ
విభాగో ద్వివిధః కారణమాత్రవిభాగజః కారణాకారణవిభాగజశ్చ ఆద్యో యథా కపాలకర్మణా కపాలద్వయవిభాగః తతః కపాలద్వయసం
యోగనాశః తతో ఘటనాశః తతః కపాలస్యాకాశాదిదేశాద్విభాగో విభాగజః నచ విభాగః స్వోత్పత్త్యనంతరమేవ విభాగం జనయత్విత్తి

వాచ్యం ద్రవ్యనాశసహకృతస్యైవ తస్య తజ్జనకత్వాత్ ద్రవ్యస్య ప్రతిబంధకత్వేన సతి ద్రవ్యే తదసంభవాత్ నచైకక్రియైవ ఏకదా కపాలద్వయవిభాగమాకాశకపాలవిభాగంచ జనయత్వితి వా
చ్యం యద్ద్రవ్యారంభకసంయోగవిరోధినం విభాగమారభతే న తద్ద్రవ్యానారంభకసంయోగవిరోధినం యథా వికసత్కుడ్మలకమలదలక్రియేతి వాస్యత్వాత్ నచ సంయోగేష్వేవ
యస్తు తత్రావిరోధాత్ ద్వితీయస్తు కారణాకారణవిభాగాత్కార్యాకార్యవిభాగః హస్తతరువిభాగాత్కాయతరువిభాగః పరత్వాపరత్వే కాలప్రకరణే ఉక్తే
బుద్ధిర్జ్ఞానం తద్ద్వివిధం స్మరణమనుభవశ్చ స్మరణం ద్వివిధం యథార్థమయథార్థంచ తద్వతి తత్ప్రకారకత్వం యథార్థత్వం తదభావవతి తత్ప్రకారకత్వమయ
థార్థత్వం పూర్వానుభవః సంస్కారద్వారా స్మరణం జనయతి తత్ర పూర్వానుభవస్య యథార్థత్వాయథార్థత్వాభ్యాం స్మరణముభయరూపం భవతి అనుభవో ద్వి
విధః ప్రమా అయథార్థశ్చ తత్ర ప్రమా చతుర్విధా సా వక్ష్యతే అయథార్థజ్ఞానం చతుర్విధం సంశయో విపర్యయః స్వప్నోऽనధ్యవసాయశ్చ సంశయో యథా
సమానధర్మవద్ధర్మిజ్ఞానవిశేషాదర్శనాభ్యాం స్థాణుర్వా పురుషో వేతి జ్ఞానం జన్యతే స ఏవ సంశయః విపర్యయస్తు సమానధర్మవద్ధర్మి
జ్ఞానవిశేషాదర్శనైకైకాభ్యాం స్మరణేన శుక్తౌ ఇదం రజతమితి జ్ఞానం జన్యతే తత్ర గురుమతే ఇదమితి అనుభవాత్మకం జ్ఞానం రజతమితి స్మరణాత్మకం
తేన గ్రహణస్మరణాత్మకం జ్ఞానద్వయం న తు రజతత్వవిశిష్టజ్ఞానమిదం అన్యస్యాన్యథా భానసామర్థ్యాభావాత్ ప్రవృత్తిశ్చ స్వతంత్రోపస్థితే భేదాగ్ర
హాత్ నైయాయికమతే పురోవర్తికం విశిష్టజ్ఞానం తేన భ్రమః సిద్ధ్యతి స్వప్నస్తు అనుభూతపదార్థస్మరణైరదృష్టేన ధాతుదోషేణ జన్యతే అనధ్య
వసాయస్తు కింస్విదితి జ్ఞానం విశేషాదర్శనాద్భవతి అత్ర యద్యయం నిర్వహ్నిః స్యాత్తదా నిర్ధూమః స్యాదితి తర్కో విపర్యయమధ్యే బోధ్యః
తత్ర నైయాయికమతే స్వప్నానధ్యవసాయౌ విపర్యయమధ్యే ప్రవిష్టౌ తేన తన్మతే అయథార్థజ్ఞానం ద్వివిధం సంశయో విపర్యయశ్చేతి సుఖం ధర్మ
జన్యం దుఃఖమధర్మజన్యం ఇచ్ఛా ఇష్టసాధనతాజ్ఞానజన్యా ద్వేషోऽనిష్టసాధనత్వజ్ఞానజన్యః కృతిస్త్రివిధా జీవనయోనియత్నరూపా ప్రవృత్తిర్నివృ

తర్కామృత

త్రిష్వ ఆద్యా జీవనాదృష్టజన్యా ద్వితీయా ఇచ్ఛాజన్యా తృతీయా ద్వేషజన్యా ధర్మః శ్రుతివిహితకర్మజన్యః అధర్మః శ్రుతివిరుద్ధాచరణజన్యః వేగాఖ్యః సం
స్కార ఆద్యక్రియాజన్యో ద్వితీయాదిక్రియాజనకః యథా వేగేన బాణశ్చలతీతి భావనాఖ్యః సంస్కారో విశిష్టజ్ఞానజన్యః స్థితిస్థాపకాఖ్యః కారణగుణ
ప్రక్రమజన్యః గురుత్వం కారణగురుత్వజన్యం నైమిత్తికం ద్రవత్వం జతుఘృతసువర్ణాదీనామగ్నిసంయోగజన్యం స్నేహః కారణగుణప్రక్రమజన్యః శబ్ద

ద్వే

స్త్రివిధః సంయోగజో విభాగజః శబ్దజశ్చ ఆద్యో భేరీదండసంయోగజన్యః ద్వితీయో వంశాదిదలద్వయవిభాగజన్యః తృతీయస్తు సంయోగేన వి

జ

భాగేన వాఽఽకాశే జాతేన తేనైవ శబ్దేన నిమిత్తవాయుసహకృతేన వీచీతరంగన్యాయేన కదంబగోలకన్యాయేన వా జన్యతే ఉత్క్షేపణాపక్షేపణాకుంచనప్రసా
రణగమనాని పంచకర్మాణి ఉత్క్షేపణత్వాదయో జాతయః పృథివీజలతేజోవాయుమనోవృత్తీని కర్మాణి తాని అతీంద్రియవృత్తిత్వేఽతీంద్రియా
ణి ప్రత్యక్షవృత్తీని ప్రత్యక్షాణి అథవా ఆద్యక్రియా సంయోగేన నోదనాఖ్యేనాద్యం కర్మ జన్యతే ద్వితీయాది వేగజన్యం క్రియాతో విభాగః విభాగాత్పూ త్రై ంచహూ

వృతరహితసం యోగో వృత్తిః

ర్వసంయోగనాశః తతః కర్మవిభాగయోర్నాశః సామాన్యం ద్వివిధం వ్యాపకం వ్యాప్యం వ్యాప్యవ్యాపకంచ వ్యాపకం సత్తా వ్యాప్యం ఘటత్వాదిద్ర
వ్యత్వాది వ్యాప్యం వ్యాపకం చ వ్యక్తేరభేదస్తుల్యత్వం సంకరోఽథానవస్థితిః రూపహానిరసంబంధో జాతిబాధకసంగ్రహః ॥ నిత్యత్వే సత్యనేక

చ్ఛ లు

సమవేతత్వమితి సామాన్యలక్షణం సామాన్యాని నిత్యాన్యేవ అతీంద్రియవృత్తీన్యతీంద్రియాణి ప్రత్యక్షవృత్తీని ప్రత్యక్షాణి నిత్యద్రవ్యవృ
త్తయోఽనంతా విశేషాః తే చ బహవో నిత్యా అతీంద్రియాశ్చ పరమాణూనాం భేదాయ తే స్వీక్రియంతే తేషాం వైధర్మ్యం వ్యావృత్తత్వా
దితి స్వసంబంధభిన్నో నిత్యః సంబంధః సమవాయః తేన స్వరూపసంబంధస్య సంయోగస్య చ నిరాసః ఇహ తంతుషు పట ఇతి ప్రతీతిసా
ప్రమాణం నైయాయికమతే సమవాయః ప్రత్యక్షః సచ నిత్య ఏక ఏవ అన్యాన్యపి అంధకారసువర్ణాదీని ద్రవ్యాణి సంతి అలస్యోదయో గుణ అపి సం

తెనవైవేత్యాది క్షైవం అంధకారాన ద్రవ్యం కింతుతెజొఽభావః సువర్ణంతెజఎవ ఆలస్యంక్షేత్యభావః ఏవమన్యదపి అభావోద్వివిధః సంసర్గాఽభావోఽన్యోన్యాభావశ్చ
ఆద్యస్త్రివిధః ప్రాగభావో ధ్వంసాఽత్యంతాభావశ్చ ప్రాగభావో వినాశీ అజన్యః ధ్వంసో జన్యోఽవినాశీ అత్యంతాభావోఽన్యోన్యాభావావజన్యౌ అవినాశినాయెం
గ్నౌనుపలబ్ధ్యాఽభావః ప్రత్యక్షః అన్యత్ప్రత్యక్షేంద్రియః అథప్రమాకర్తృత్వేసావతుర్విధా ప్రత్యక్షానుమిత్యుపమితిశాబ్దరూపా తత్కరణాని ప్రమాణాని చ
త్వారి ప్రత్యక్షానుమానోపమానశబ్దభేదాత్ తత్రప్రత్యక్షం ద్వివిధం నిర్వికల్పకం సవికల్పకం చ ప్రత్యక్షజనకానిషడింద్రియాణి ఘ్రాణరసనచక్షు
స్త్వక్శ్రోత్రమనాంసి ఏతాని సన్నికర్షసహితాని ప్రత్యక్షం జనయంతి సన్నికర్షశ్చ లౌకికోఽలౌకికశ్చ అలౌకికస్త్రివిధః జ్ఞానలక్షణసామా
న్యలక్షణయోగజధర్మశ్చ లౌకికః షడ్విధః సంయోగస్సంయుక్తసమవాయః సంయుక్తసమవేతసమవాయః విశేషణతాచేతి సం
యోగేనద్రవ్యగ్రహః సంయుక్తసమవాయేన శబ్దాన్యగుణకర్మద్రవ్యవృత్తిజాతీనాం ప్రత్యక్షం సంయుక్తసమవేతసమవాయేన శబ్ద
మాత్రవృత్తిజాతేతరగుణవృత్తిజాతికర్మవృత్తిజాతీనాం ప్రత్యక్షం సమవాయేన శబ్దస్య సమవేతసమవాయేన శబ్దవృత్తిజాతేః
విశేషణతయాఽభావస్య సమవాయస్యైవ అలౌకికస్సయథా జ్ఞానలక్షణయా సురభిచందనమితి చాక్షుషం జ్ఞానం సామాన్యలక్ష
ణయాధూమత్వేన రూపేణయావద్ధూమజ్ఞానం యోగజధర్మేణ యోగినాం సర్వజ్ఞానం తత్రనిర్వికల్పకం విశేష్యప్రకారాదిరహితం వ
స్తుస్వరూపమాత్రజ్ఞానం సవికల్పకం సప్రకారకం భాసమానవైశిష్ట్యప్రతియోగిత్వం చ ప్రకారత్వం యథాయం ఘట ఇత్యత్రా
యం విశేష్యః ఘటత్వం ప్రకారః భాసమానవైశిష్ట్యం ఏతయోః సమవాయః తస్యప్రతియోగి ఘటత్వం సవికల్పకమేవ విశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞా
నం యథాదండే అత్రదండత్వవిశిష్టస్య వైశిష్ట్యం పురుషే భాసతే అథప్రక్రియా ఆదావింద్రియసన్నికర్షాత్ ఘటఘటత్వే ఇతి నిర్వికల్పకం

తతో ఽయం ఘటః ఇతి విశిష్టం జ్ఞానం తత్ర పరతః ప్రామాణ్యగ్రహ ఇతి నైయాయికాః యథా ఘటః ఇతి వ్యవసాయః తతో ఘటమహం జానామీత్య
నువ్యవసాయః తతః ప్రామాణ్యాప్రామాణ్య ఇతి కోటిద్వయస్మరణం అథ వస్తుధర్మ ఇదం జ్ఞానం ప్రమాణమితి ప్రామాణ్యసంశయః తతో విశేషదర్శనానంతరం ప్రా
మాణ్యగ్రహః ఇదం జ్ఞానం ప్రమా సమర్థప్రవృత్తిజనకత్వాత్ జ్ఞానాంతరవత్ స్వతః ప్రామాణ్యగ్రహ ఇతి త్రయో మీమాంసకాః తత్ర గురుమతే ఽయం ఘ
౬ ట ఇతి జ్ఞానం విషయం ఆత్మానం జ్ఞానప్రామాణ్యం చ గృహ్ణాతి మురారిమిశ్రమతే ఽయం ఘటః ఇతి జ్ఞానానంతరం ఘటమహం జానామీత్యనువ్యవసాయస్సై
వ ప్రామాణ్యగ్రహః భట్టమతే జ్ఞానస్యాతీంద్రియత్వేన జ్ఞానమనుమేయం యథా తథా భవత్యేవ ప్రామాణ్యం యథా ఽయం ఘటః ఇతి జ్ఞానానంతరం ఘటే
జ్ఞాతతా ఉత్పద్యతే తతో జ్ఞాతో మయా ఘట ఇతి జ్ఞాతతాప్రత్యక్షం తతో వ్యాప్త్యాదిప్రత్యక్షానంతరం జ్ఞానానుమానం యథాఽహం ఘటత్వప్రకారక
జ్ఞానవాన్ ఘటత్వప్రకారకజ్ఞాతతావత్త్వాత్ తస్య ధర్మధర్మివిషయకత్వేన ప్రామాణ్యానుమానం అనుమితికరణమనుమానం వ్యాపారవత్కారణం
కరణం వ్యాపారశ్చ తజ్జన్యత్వే సతి తజ్జన్యజనకః హేతుజ్ఞానాదికరణం పరామర్శో వ్యాపారః పరామర్శశ్చ వ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానం యథా
వహ్నివ్యాప్యధూమవానయం ఇతి ఆదౌ మహానసాదౌ ధూమే వహ్నిసామానాధికరణ్యగ్రహో ఽసతి ధూమో వహ్నివ్యాప్య ఇత్యనుభవో జాయతే తతః
కాలాంతరే పర్వతే ధూమే దృష్టే సతి వ్యాప్తిస్మరణం తతశ్చ విశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానం వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి తృతీయలింగపరామర్శః పక్షే
తాదృశహేతునా తేన పర్వతో వహ్నిమానిత్యనుమితిర్జన్యతే వ్యాప్తిశ్చ హేతుసామానాధికరణ్యాత్యంతాభావాప్రతియోగిసాధ్యసామానాధికరణ్యం న
చాయం సంయోగవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యత్ర వ్యాప్తిః ప్రతియోగివ్యధికరణహేతుసమానాధికరణాత్యంతాభావాప్రతియోగిసాధ్యసామానాధికరణ్యా
మిత్యర్థాత్ పక్షతా చ సిషాధయిషావిరహసహకృతసిద్ధ్యభావః అనుమానం ద్వివిధం స్వార్థం పరార్థం చ తత్ర పరార్థం పంచావయవసాధ్యం

౦నం ఖా ప క్ష తెలా

అవయవవాక్యప్రయుక్తిజ్ఞాపితహేతూదాహరణోపనయనిగమనాని వహ్నిమాన్ధూమాత్ యత్ర యత్ర ధూమస్తత్ర తత్ర వహ్నిః యథా మహానస ఇవ వహ్నివ్యాప్యధూమవా
యు నయం తస్మాద్వహ్నిమాన సాధ్యం వహ్ని[illegible]వ్యాప్త్యాదిజ్ఞాన సాధ్యం న తత్ర పరప్రతిపత్త్యర్థం మధ్యస్థస్యేత్యర్థః ప్రయోగః తచ్చానుమానం త్రివిధం కేవలాన్వయి కేవల
వ్యతిరేకి అన్వయవ్యతిరేకి భేదాత్ యత్ర సాధ్యవ్యతిరేకానధికరణత్వాత్ స కేవలాన్వయీ యథా ఘటోభిధేయః ప్రమేయత్వాదిత్యత్రాభిధేయ
త్వస్య సాధ్యస్య వ్యతిరేకాప్రసిద్ధిః యత్ర సాధ్యప్రసిద్ధిః పక్షాతిరిక్తే నాస్తి స కేవలవ్యతిరేకీ యథా పృథివీ ఇతరేభ్యో భిద్యతే పృథివీత్వాత్ యత్ర ఇతరభే
దాభావస్తత్ర పృథివీత్వాభావః యథా జలాది వ్యతిరేకవ్యాప్తిస్తు సాధ్యాభావవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిత్వం హేతోః సోన్వయవ్యతిరేకీ యత్ర సాధ్యం సా
...రెవలాత్రెకచ ధ్యాభావశ్చాన్యత్ర ప్రసిద్ధః యథా పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదితి అన్వయవ్యతిరేకిణో హేతోః అవశ్యం పంచరూపోపపన్నతాపేక్షణీయా పక్ష
సత్త్వం సపక్షసత్త్వం విపక్షవ్యావృత్తత్వం అబాధితత్వం అసత్ప్రతిపక్షత్వం చేతి రూపపంచకం కేవలాన్వయిని విపక్షవ్యావృత్తత్వరహితం
కేవలవ్యతిరేకిణి సపక్షసత్త్వరహితం చతూరూపమపేక్షితం యత్ర సాధ్యసందేహః స పక్షః యత్ర సాధ్యనిశ్చయః స సపక్షః యథా మహానస
స యత్ర సాధ్యాభావనిశ్చయః స విపక్షః సాధ్యాభావవాన్పక్షో బాధః సాధ్యవిరోధి సాధకో హేతుః సత్ప్రతిపక్షః సోపాధికపక్షస్యావశ్యకత
మభంగ ఆవశ్యకః సోపాధికస్య వ్యభిచారితాసంబంధేన ఉపాధివిశిష్టః ఉపాధిస్త్రివిధః సాధనావ్యాపకత్వే సతి శుద్ధసాధ్యవ్యాపకః సాధనావ్యాప
కత్వే సతి పక్షధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకః సాధనావ్యాపకత్వే సతి సాధనావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకశ్చ ఆద్యో యథా అయోగోలకం ధూమవద్వహ్నేరి ప్ర్తు
అత్ర సాధనత్వ[illegible]వహ్నిమత్త్వముపాధిః సాధనావ్యాపకత్వే సతి శుద్ధసాధ్యవ్యాపకః ద్వితీయో యథా వాయుః ప్రత్యక్షః ప్రత్యక్షస్పర్శాశ్రయత్వా
త్ అత్ర బహిర్ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నప్రత్యక్షత్వస్య సాధ్యస్య వ్యాపకముద్భూతరూపవత్త్వముపాధిః తృతీయో యథా ధ్వంసో వినాశీ జన్యత్వాత్ అత్ర జన్యత్వా

వహ్నింన్నవినాశిత్వవ్యాపకంభావత్వముపాధిః అథహేత్వాభాసాః తేద్వ్యంతె సవ్యభిచారవిరుద్ధసత్ప్రతిపక్షాసిద్ధబాధితాః పంచహేత్వాభాసాః సవ్యభిచా
రస్త్రివిధః సాధారణాసాధారణానుపసంహారిభేదాత్ సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వం సాధారణత్వం యథా ధూమవద్వహ్నేః సకలసపక్షవ్యావృత్తత్వ
మసాధారణత్వం యథా పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వతత్వాత్ సర్వానువృత్తత్వం అనుపసంహారిత్వం యథా సర్వం ప్రమేయమభిధేయత్వాత్ సాధ్య
భావవ్యాప్యో హేతుర్విరుద్ధః యథా ఘటో నిత్యః సావయవత్వాత్ సత్ప్రతిపక్షో యథా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ పర్వతో వహ్న్యభావవాన్మ
హానసాన్యత్వాత్ అసిద్ధస్త్రివిధః ఆశ్రయాసిద్ధః స్వరూపాసిద్ధో వ్యాప్యత్వాసిద్ధశ్చ యత్ర పక్షో న సిద్ధః సాధనం వా స ఆశ్రయాసిద్ధః యథా శశవిషా
ణం నిత్యం అజన్యత్వాత్ శరీరం హస్తాదిమత్ హస్తాదిమత్త్వయా ప్రతీయమానత్వాత్ యత్ర పక్షావృత్తిర్హేతుః స స్వరూపాసిద్ధః యథా పర్వ
తో వహ్నిమాన్ మహానసత్వాత్ స చ విశేషణాసిద్ధి విశేష్యాసిద్ధభాగాసిద్ధభేదాద్బహువిధః ఆద్యో యథా శబ్దో నిత్యః చాక్షుషత్వే సతి జన్యత్వాత్ ద్వితీయో
యథా శబ్దో నిత్యః గుణత్వే సతి పరమాణువృత్తిత్వాత్ తృతీయో యథా ఏతాని ద్రవ్యాణి నిరవయవత్వాత్ బాధో యథా జలహ్రదో వహ్నిమాన్ ద్రవ్యత్వా
త్ తేన చ తద్రూపాపరామర్శో హేతుః సద్ధేతుః ఉపమితికరణముపమానం కీదృశో గవయ ఇతి ప్రశ్నే గోసదృశో గవయ ఇత్యుత్తరితే యదా గోసదృశం
ప్రాణినం పశ్యతి తదా పూర్వోక్తవాక్యార్థస్మరణానంతరం అయం గవయపదవాచ్య ఇతి యః శక్తిగ్రహః స ఉపమితిః ఆప్తోక్తః శబ్దః ప్రమాణం.
ప్రకృతవాక్యార్థగోచరయథార్థజ్ఞానవానాప్తః పదజ్ఞానం కరణం పదార్థోపస్థితిర్వ్యాపారః ఆకాంక్షాయోగ్యతాసత్తితాత్పర్యజ్ఞానాని
సహకారీణి ఫలం శాబ్దబోధః స్వరూపయోగ్యత్వే సతి జనితాన్వయబోధజనకత్వమాకాంక్షా తేన ఘటః కర్మత్వమానయనం కృతిరిత్యత్ర నాన్వయబోధః
స్వరూపాయోగ్యత్వాత్ అయమేతి పుత్రో రాజ్ఞః పురుషోపసార్యతామిత్యత్ర రాజ్ఞః పురుష ఇతి నాన్వయబోధః పుత్రో రాజనితాన్వయబోధకత్వాత్ బాధ

త్ప్రమావిరహో యోగ్యతా తేన వహ్నినా సించతీత్యత్ర నాన్వయబోధః అయోగ్యత్వాత్ అవ్యవధానేనాన్వయప్రతియోగ్యుపస్థితిరాసత్తిః తేన గిరిర్భుక్త
వహ్నిమానిత్యత్ర నాన్వయబోధః తత్తదర్థప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరితత్వం తాత్పర్యం తేన భోజనప్రకరణే సైంధవమానయేత్యుక్తే అశ్వాన్వయబోధో
న భవతి వృత్తిం వినా శబ్దేన నాన్వయబోధో జన్యతే వృత్తిర్ద్వివిధా శక్తిర్లక్షణా చ శక్తిర్ఘటాదిపదస్య ఘటాదౌ లక్షణా యథా గంగాయాం ఘోషః ప్రతివ
సతీత్యత్ర గంగా[illegible]దార్థప్రవాహే ఘోషాన్వయానుపపత్తేర్గంగాపదస్య తీరే లక్షణా కల్ప్యతే తయా వృత్త్యా ఉపస్థితే తీరే ఘోషః ప్రతివ
సతీత్యన్వయబోధో భవతి గౌణవృత్తిరపి లక్షణైవ యథాగ్నిర్మాణవక ఇత్యాదౌ అత్ర లక్షణాయా అగ్న్యాదిసాదృశ్యం ప్రతీయతే శక్తం
పదం చతుర్విధం యోగికం రూఢం యోగరూఢం యౌగికరూఢం చేతి ఆద్యం యథా పాచకాదిపదం యోగార్థేన పాకకర్తరి శక్తం ద్వి
తీయం యథా విప్రాదిపదం బ్రాహ్మణవాచకం తృతీయం పంకజాదిపదం యోగరూఢ్యా పంకజనికర్తృత్వేన పద్మత్వేన పద్మవాచకం చతు
ర్థం యథా ఉద్భిత్పదం యౌగికరూ[illegible] అంకురవాచకం లక్షణా ద్వివిధా జహత్స్వార్థా అజహత్స్వార్థా చ ఆద్యా యథా గంగాయాం
ఘోష ఇత్యాదౌ ద్వితీయా యథా ఛత్రిణో యాంతీత్యాదౌ అత్ర ఛత్రిపదస్య ఛత్రితదితరస్యాపి గమనాన్వయః అథ శాబ్దబోధప్రక్రియా దేవద
త్తో గ్రామం గచ్ఛతీత్యత్ర గ్రామకర్మకగమనజనకవర్తమానకృతిమానిత్యన్వయబోధః ద్వితీయాయా అర్థః కర్మత్వం ధాతోర్గమ
నం జనకత్వం సంసర్గమర్యాదాలభ్యం లటో వర్తమానత్వం ఆఖ్యాతస్య కృతిః తత్సంబంధః సంసర్గమర్యాదాలభ్యః యత్ర
కర్తరి కృత్యబాధః తత్రాఖ్యాతస్య వ్యాపారే లక్షణా యథా రథో గచ్ఛతీత్యత్ర గమనజనకవర్తమానవ్యాపారవానర్థః దధి పశ్యేత్యాదౌ ద్వితీ
యాలోపస్థలే దధిశబ్దస్యైవ స్వార్థలక్షణాయా దధికర్మత్వం బోధయతి ఏవమవినాశ్యుపస్థితమేవేత్యాదిసర్వత్ర ప్రథమాదిపదముపస్థాపయతి।

వ్యుత్ దేవదత్తేన గమ్యతే గ్రామ ఇత్యస్య దేవదత్తవృత్తికృతిజన్యగమనజన్యఫలశాలీ గ్రామ ఇత్యర్థః వృత్తిత్వం సంసర్గః బలలభ్యం తృతీయాయాశ్చ కృతిః జన్యత్వం సం
సర్గః గమనం ధాత్వర్థః జన్యత్వం సంసర్గః ఫలం కర్మాఖ్యాతార్థః శాలిత్వం సంసర్గః భావప్రత్యయే తు దేవదత్తేన సుప్యతే ఇత్యస్య దేవదత్తవృత్తికృతిజ
న్యః స్వాప ఇత్యర్థః భావప్రత్యయస్య ఫలాభావాదాఖ్యాతార్థాన్వయానభాసతే భావిష్యత్త్వం ల్యుటోర్థః తచ్చ విద్యమానప్రాగభావప్రతియోగ్యుత్పత్తిక
త్వం తేనాగమిష్యతి ఇత్యత్ర విద్యమానప్రాగభావప్రతియోగ్యుత్పత్తికాగమనానుకూలకృతిమానిత్యర్థః లుటోర్థః అనద్యతనత్వమపి లుఙోర్థః
ఉత్పత్తిర్భూతత్వం చ భూతత్వమతీతత్వం తచ్చోత్పత్త్యవచ్ఛేదేన తథా చ విద్యమానధ్వంసప్రతియోగ్యుత్పత్తికత్వం లబ్ధం లిటోపి పదార్థత్వ
మతీతత్వం చార్థః తదన్వయః పూర్వవదుత్పత్తౌ లఙ్ అనద్యతనత్వమతీతత్వం చార్థః విధిలిఙోర్థః కృతిసాధ్యత్వే సతి బలవదనిష్టాజనకేష్ట
సాధనత్వం స్వర్గకామో యజేత ఇత్యాదౌ కృతిసాధ్యబలవదనిష్టాజనకేష్టసాధనయాగకః స్వర్గకామ ఇత్యర్థః ఆశీర్లిఙ్లోటోర్థః వక్తృభావి
షయత్వం తేన ఘటమానయేత్యత్ర ఘటకర్మకమద్భావివిషయానయనానుకూలకృతిమాన్ స్యామిత్యన్వయః వాక్యస్య త్రియయా ఆజ్ఞాపకత్రియయా
ప్రతిపాదనం లృఙోర్థః తాత్పర్యవశాత్ కృతిబుద్ధ్యా తత్తత్కృతివిషయత్వం లృఙాం బోధ్యతే సనః కర్తురిచ్ఛార్థః సనుప్రత్యయోపాత్తసన్నిశ్రయత్వే
లక్షణోऽస్వవిషయకార్థకప్రతికృతికారణ్యత్వలక్షణో యా ఆశ్రయత్వేన ఘటం జానాతి ఇత్యాదౌ సత్త్వాత్ యఙోర్థః పౌనఃపున్యం త
త్వం చ తదానీం తనప్రత్యయార్థః సజాతీయక్రియాంతరధ్వంసకాలీనత్వం తి వర్తమానాదికృతివిషయత్వం పాపచ్యతే ఇత్యాదౌ తాదృశకాలీ
నత్వమేవ యఙాత్రార్థః [illegible]తే అభ్యాసస్య చరమదలవాచకత్వాత్ తద్విశిష్టవాచకత్వం యఙో తదానీంతనత్వం చ స్థూలకాలమాదాయ
పూర్వకాలీనత్వం క్త్వాప్రత్యయార్థః పూర్వత్వం చ సన్నిహితక్రియాపేక్షయా బోధ్యం తత్పూర్వకాలీనత్వం తత్ప్రాగభావకాలవృత్తిత్వం తదు

త్వం త్రికాలీనత్వం సత్ప్రతియోగికాలవృత్తిత్వం వా తేన భుక్త్వా వ్రజతీత్యత్ర గమనప్రాగభావావచ్ఛిన్నకాలవృత్తిభోజనకర్తృత్వమన్వేన వ్రజతీ సమానవిభక్తిత్వేనా
భేదేన ధర్మిణి వా వకేత్వాత్ తత్ర అన్వయిత్వేన తత్పరవిభక్తిలోపాత్ కాలస్తత్ప్రయోగావకాశవ్యవహితసాధారణో బోధ్యః తేన పూర్వస్మిన్నద్యే గత్వా అస్మిన్నద్యే
సమాగత ఇత్యత్ర తాదృశక్త్వాప్రయోగాపగమః ఇష్టాప్త్వాతుమనో అర్థః భోక్తుం వ్రజతీత్యస్య భోజనేచ్ఛావాన్ వ్రజతీత్యర్థః భోక్తుమిచ్ఛతీత్యత్ర కర్తరి లక్షణా భో
జనకర్తారమాత్మానమిచ్ఛతీత్యర్థః సవిశేషణే హి విధినిషేధౌ విశేష్యే కృత్వా విభాక్త్యయః ప్రకృత అర్థో ఇవ విశేషణే పి విధినిషేధావుపసంక్రామతః సతి విశేష్యే బాధే
కర్తా కత్వా శానచోః ధాత్వర్థజన్యఫలవాన్ కర్మ శానచో అర్థః శత్రాదీనాం కర్తా వాచ్యః సవిశేషణ ప్రకృతికానాం తత్ర యే లక్షణా ఏవం కృత్యతే కర్మణి కృత్తాం తేన రూపేగా
కర్తాకర్మవాచ్యం భావకృత్తాం తు లఘ్వేష్ట ఘుష్టాదీనాం ప్రయోగసాధుత్వమాత్రం ధాత్వర్థాతిరిక్తస్య భావకృత్తానుపస్థానాదితి న చ నీలం ఘుటమానయ
త్యాదౌ వ్యుత్పత్తయా అన్వయశ్రవణోత్తరమర్థద్వయబాధాపత్తిః న తు విశేష్యస్య కర్మత్వమితి చేత్ న తత్ర విశేషణావిభక్తేః సాధుత్వాయ అథవా విశేషణావిభ
క్తేరభేదార్థః అత్రాయం విశేషః వృత్తియయవృత్త్యా వాక్యసమాసయోః పర్యాయతా నఘుటే వాక్యే నీలం ఘుటమిత్యాదావభేదస్య విభక్త్యర్థత్వేన ప్ర
కారత్వాన్న సంసర్గత్వం నీలఘటమిత్యాదౌ కర్మధారయే లక్షణయా ప్రత్యేకాపి భేదస్యాపదార్థత్వేన సంసర్గత్వాత్ తథాచ వాక్యసమాసయోః ప
ర్యాయత్వానురోధేన వృత్తిస్సమాసే రాజపురుష ఇత్యాదౌ వృత్త్యర్థసంబంధలక్షణో న ఘటతే సంబంధస్య సంసర్గమర్యాదాలభ్యత్వాత్ వస్తుత
స్తు విరుద్ధవిభక్త్యా న వ రుద్ధస్యాభేదబాధకత్వవ్యుత్పత్తేము ఖ్యార్థస్య తత్ర ఖేదస్య బాధేన రాజపదస్య రాజసంబంధిని లక్షణా ఏవం బహువ్రీహౌ చ
రమపదస్యాన్యపదార్థే లక్షణా సనకలింజంభక్షయేదిత్యాదౌ వలవదనిష్టజనకే లక్షణా క్రియాసంగతస్యైవకారస్యోత్పన్నం తాయోగవ్యవచ్ఛేదార్థః యథా నీలం సరోజం భవత్యేవ
విశేషణాసంగతస్యాయోగవ్యవచ్ఛేదః యథా శంఖః పాండుర ఏవేతి విశేష్యసంగతస్యాన్యయోగవ్యవచ్ఛేదః పార్థ ఏవ ధనుర్ధర ఇత్యాదౌ ఏవం దిశాన్యత్ బోధ్యమితి ఇతి శ్రీమజ్జ
గదీశభట్టాచార్యవిరచితం తర్కామృతం సమాప్తిమగమత్॥

[illegible]